

דף מקורות 5

דף לא עמ' ב: היה בטל מסלע - דף לב עמ' ב לפני הסימן

נושאים:

- דיני ההוצאות על האבידה [בטול זמן].
- נסיבות מציאת האבידה.
- מצוות מול כיבוד הורים.
- מצוות פריקה וטעינה ופתיחה לסוגיית צער בעלי חיים

דיני ההוצאות על האבידה [בטול זמן]

מהו שכר פועל בטל?

בנושא זה חולקים רש"י וראשונים נוספים עם תוספות.
עיינו ברש"י ד"ה 'כפועל בטל של אותה שעה' (דף לא ע"ב).
השוו את דברי רש"י לדברי התוספות במסכת בכורות:

תוספת מסכת בכורות דף כט ע"ב ד"ה כפועל בטל של אותה מלאכה

פירש בקונטרס מאותה מלאכה דבטל מינה דאם היה נוקב מרגליות שעבודתה נוחה לעשות ושכרו מרובה ואם אומרים לו טול כך וכך ובטל היום ממלאכה אינו פוחת משכרו אלא דבר מועט שהרי נוחה ואין בה טורח ואם מלאכה קשה היא כגון נגר אם אומרים לו אתה נוטל עכשיו ג' זוזים טול זוז והבטל היום מאותה מלאכה לעסוק במלאכה קלה ניחא לו להבטל ליטול זוז עד כאן לשון הקונטרס ולא היה לו לפרש שיטול שכר בטלה מאותה מלאכה לעסוק במלאכה קלה כזו דא"כ היה נוטל [שכר] לדון ולהעיד להוות ולקדש אלא היה לו לפרש שנותנין לו שכר בטלה מאותה מלאכה ובטל לגמרי ואינו עושה בשום מלאכה וכענין זה צריך לפרש בסוף אלו מציאות (ב"מ לא:): גבי השבת אבידה דתנן היה בטל מסלע לא יאמר לו תן לי סלע אלא נותן לו שכרו כפועל בטל מאותה מלאכה וגם שם פירש בקונטרס כענין שפירש כאן וא"א לומר כן דא"כ היה נוטל שכר על השבת אבידה ואפי' לרבנן דאמרי טעינה בשכר לא אמרי אלא משום דא"כ לכתוב רחמנא טעינה ולא בעי פריקה וברייתא הכונס (ב"ק נו:): אמרינן שומר אבידה כשומר חנם דמאי הנאה אית ליה אלא צריך נמי שם לפרש ליושב ובטל לגמרי ורבינו חננאל פירש שם כמו שבשאר ימות השנה אין נותנין בתפירת בגד אלא חצי סלע והוא עתה בשעת הרגל ותופר בגד בסלע ואין אומרים לו קבל שכר כמה שתנוח למלאכה זו שאתה מקבל עליה סלע [אלא] כאותו שכר שאתה היית נוטל כמותה בשאר ימות השנה שלא היית נוטל עליה אלא חצי מפני השבת אבידה ופירושו תמוה דאין הלשון משמע כן וגם אין כאן שום הכירא ליטול בשעת הרגל כשאר ימות השנה והוי כהלכתא בלא טעמא ועוד תניא בריש השוכר את האומנין (ב"מ עו:): השוכר את הפועלים והטעו את בעל הבית כו' אבל הלכו חמרים ולא מצאו תבואה הלכו פועלים ומצאו שדה שהיא לחה נותן להם שכרם משלם אבל אינו דומה הבא טעון להבא ריקם עושה מלאכה ליושב ובטל וקאמר התם תני תנא קמיה דרב נותן שכרו משלם א"ל חביבי אמר אי הואי התם הוה יהיבנא ליה כפועל בטל אלמא קרי ליה פועל בטל ומשמע לגמרי כמו שפירש ולא כמו שפירש [רש"י] ור"ח כלל ומיהו קשיא מהא דתנן בפרק איהו נשך (שם סח.) אין מושיבין חנווני למחצית שכר אלא א"כ נותן לו שכרו כפועל בטל ומפרש בגמרא כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מינה וצריכא דאי אשמעינן רישא חנווני משום דלית ליה טרחא אבל סיפא דאית ליה טרחא אימר לא סגי ליה כפועל בטל ואמאי ס"ד דלא תסגי ליה כפועל בטל והלא כל זה כדינו שנותנין לו יותר לפי מה שהוא טורח ועוד דבברייתא פליגי התם כמה הוא שכרו בין מרובה בין מועט דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר אפילו לא טבל עמו אלא בציר כו' ר' שמעון אומר נותן לו שכרו משלם והשתא מתני' ר' שמעון שזהו שכרו משלם ובתוספתא משמע דמתני' כו' מאיר דקתני המושיב חברו בחנות למחצית שכר נותן לו שכרו כפועל בטל דברי ר' מאיר ועוד קתני סיפא ר' שמעון אומר נותן לו שכרו משלם אינו דומה עושה מלאכה ליושב ובטל יושב בחמה ליושב בצל ולפירוש הקונטרס דשמעתין ודבבא מציא קשיא אבל לפי מה שפירשתי דכפועל בטל היינו ביושב ובטל לגמרי ניחא ולא קשה מידי הא דקאמר צריכא ובין מרובה בין מועט דקאמר ר' מאיר היינו בין היה עוסק במלאכה מרובה בין היה עוסק במלאכה מועטת ור' שמעון אומר נותן לו שכרו משלם שאומדים כמה היה רוצה ליטול ולבטול ממלאכה כבידה

שהיה עוסק בה ויעסוק במלאכה כזו דהיינו טפי מדרבי מאיר ויושב ובטל דתוספתא לאו בטל לגמרי אלא מאותה מלאכה החמורה ורבינו חננאל פירש שם כפועל בטל כגון אדם בטל שאינו מוצא מי ישכירנו והולך ובטל והיה משתכר בקל ולא יתן לו כמו שפועלים הולכים עכשיו שהם ביוקר הרבה משכירין כגון שהיה נשכר עכשיו בשתי סלעים ובאותה שעה היה בטל לא יהיה נוטל אלא סלע:

פרשנים שנים עוסקים בדעת רש"י.

נימוקי יוסף (ז ב, ד"ה והא לאו)	רא"ש, סימן כד
<p>והא לאו בטל הוא: שהרי טורח בהשבה וכברפירשתי במתני' דאע"פ דאם היה יושב בטל חייב להחזיר בחנם, מ"מ השתא שהוא בטל מן הסלע אינו חייב להחזיר בחנם דשלו קודם אלא שנותנים לו כשיעור שירצה פועל ליטול ולהתרפות ממלאכתו ולישב בטל. אבל השתא דלאו בטל הוא אכתי שלו קודם.</p>	<p>פירש רש"י כמה אדם רוצה לפחות משכרו ליבטל ממלאכה כבירה זו שהוא עושה לעשות מלרכה כזו... כגון מלאכה שנוטל עליה דזוז. ולהניחה ולישב בטל היה נוטל זוז בשכר השבת אבידה. ואף על גב דאסור ליטול שכר על השבת אבידה. דאפילו לרבנן דאמרי טעינה בשכר היינו מיתורא דפריקה אבל באבידה מודו דאסור ליטול שכר. וכן מוכח מתניתין דדווקא כשהעושה מלאכה ומתבטל ממלאכה נותן שכרו כפועל בטל אם לא היה עוסק במלאכה אסור ליטול שכר. מ"מ השתא שהוא עוסק במלאכתו ופטרנו תורה מהשבה יכול ליטול שכר. ואגב שצריכין לשום בכמה יניח ממלאכתו וישב בטל שמיין נמי בכמה יניח ממלאכה ויתעסק בהשבתה.</p>

הרוצים להרחיב יכולים לבחון מה דעת הרמב"ם בסוגייה זו. מחד יש לבחון את דברי הרמב"ם בהלכות גזלה ואבידה פרק יד הלכה ב, ולהשוות את דבריו לפירושו למשנה במסכת בכורות פרק ד' הלכה ו'. (מופיע במגיד משנה על משנה תורה).

לפי דבריהם של הראשונים השונים:

- מהו שכר פועל בטל?
- האם מותר לאדם 'להרוויח' על השבת אבידה? איך מסבירים הראשונים את דבריו של רש"י?

מצוות מול כיבוד הורים

הרמב"ן על הסוגיה מצמצם את הדברים של הסוגיה.

חידושי הרמב"ן, יבמות ו ע"א, ד"ה מה להנדך

אין עיקר כיבוד אב אלא כמו שאמרו בקידושין: איזהו כיבוד? מאכילו ומשקהו וכו' וכל דבר שיש בו הנאה לאב. אבל אם אמר לו לעשות דבר שאין לו ממנו הנאה של כלום, אין זה כיבוד שאמרה תורה. וכן מה שאמרו: יכול אמר לו אביו: היטמא וכו', היינו להביא לו פירות קאמר [=אמר]. אבל היטמא לחנם, אין צריך לומר שלא ישמע לו.

חידושי הרשב"א, יבמות ו' עמ' א.

וכגון שאמר לו אביו לחמר אחר בהמה זו להביא גוזלות או דבר שצריך ליהנות ממנו, ולפיכך כשהוא מחמר אין זה ממשו של כבוד אלא הכשר כבודו ואע"פ שאמר לו האב חמר אחר בהמה, לפי שאין עיקר כבוד אלא במה שיש לו בו הנאה, וכדאמרינן בקדושין (לא, ב) איזהו כבוד מאכילו ומשקהו ומלבישו ומנעילו, אבל אמר לו לעשות דבר שאין לו בו הנאה של כלום אין זה כבוד שנצטוו עליה, וכבוד כזה אין בו עשה של תורה שידחה אפ"י לאו גרידא. ומה שאמרו יכול אמר לו אביו היטמא, לא לחנם אמר לו שיטמא דהא לא צריכה קרא, אלא שאמר לו להביא פירות מבית הקברות וכיוצא בזה, וכן אמר לו אל תחזיר כדי שלא יבטל מלהאכילו וכיוצא בזה קאמר, הא לאו הכי אין צריך לומר שלא ישמע לו

- **בדברי הרמב"ם:** עיינו ברמב"ם אצלנו. השוו בין הטעם אשר הוא נותן אצלנו לפסיקתו ובין הטעם אשר הוא נותן לפסיקתו בהלכות ממרים פרק ו' הלכה י"ב. מה יכול להיות ההגיון לשינוי בדברי הרמב"ם?
- על פי דברי הרמב"ן דנים פרשנים שונים במגוון נושאים האם הם עומדים מול כיבוד הורים, והאם הבן חייב לשמוע להוריו במקרים אלו. נושאים אלו עולים במקורות הבאים.

רבי יאיר חיים בן משה שמשון בכרך, חוות יאיר, סימן ריד

ועל השני אם היה הבן מחויב לקיים צוואת אמו בזה (פי' שצוואתה בחוליה שלא ישכיר ביתו להבא לשום אדם ודר בו לפנים בשכירות שנה ת"ח זקן ובעל מעשים) היה נראה לכאורה לומר שאינו מחויב לחוש לה מאחר שלוי מתמיד בתורה יום ולילה לא ישבות ומשתמש ג"כ לעתים בספרי הבה"ב. וק"ל גדול ת"ת מכיבוד אב ואם וארז"ל יכול א"ל אביו היטמא וכי' ת"ל אני ה' כולכם חייבים בכבודי.

וק"ל אפילו איסור דרבנן ולמדו לישא אשה הובא בי"ד ס"ס ר"מ ובהג"ה ע"ש והלא אין כבוד ה' יותר מלימוד תורה והרי אתרבי ת"ח מאת ה' ובזוהר איתא הקב"ה תורה איה ותורה איקרי אף כי אמרו רז"ל כל בית שד"ת נשמעין בו בלילה אינו חרב שנאמר ולא יאמר איה אלהי עושי וגו' אף כי עלה על דעת לוי לומר לבעל הבית בן הזקנה הנפטרת שילמד כל המשך השנה שעה אחת עם ב"ב בחבורה בכל יום לזכות נשמת אמו הנפטרת והיה מקום לומר כי בלי ספק ניחא לה בההוא עלמא זה ותמחול על צוואתה לבנה כי יחשב לה לצדקה וזכות גדול ובהיפך לעון וחטאת קסם מרי אם יגורש לוי זקן וקנה חכמה מן הבית ע"פ צוואתה.

מ"מ אין כל זה מספיק לע"ד שיעבור הבן על צוואת האם כי לא דמי להטמא או אל תחזור או מוחה שלא ימחול לפלוני או לא יסע ללמוד למקום שחפץ או שלא ישא פלוני' דכלם מצוה דגופי' / דגופי' / ננהו עשה או ל"ת מש"כ שיניח לת"ח ללמוד בביתו אף כי ודאי טוב וישר הוא מ"מ אינו חובה ולא מ"ע דרמיא עלי' כלל.

ויש עוד לאלוה מילין לומר מפני שצוואת הזקנה לבנה היה דרך כלל שלא ישכיר ביתו לשום אדם ולכן אפילו את"ל דאם צוואתה שלא ישכיר הבית לת"ח אינו מצווה לקיים כי נחליט דה"ל כצווי לבטל מצוה מ"מ בכה"ג אידי דחלה הצוואה על שאר בני אדם חלה ג"כ על כל ת"ח וגם על לוי.

ואין לומר בהפך דנאמר שלא היה דעת המצווה על ת"ח. אמת בעודה חייה היתה יכולה לשאל על נדרה בכה"ג ולומר אדעת' דגברא רבה לא נדרתי מש"כ זו שצוואת' אפי' צוואתה סתם אין לנו לחלק מדעתנו להקל על הבן ולומר לו שלא יחוש לצווי האם. ועוד הרי זכרה הזקנה לוי בשם ואמרה שעיקר טעמה בשבילו ולכן אפילו לא היה ללוי שום בית לדור בו לא היינו מרשין לבן הוא ב"ב שדר בו לוי עתה להשכיר הבית לו להבא כ"ש עתה שאפשר לו להשכיר בית אחר והנלפענ"ד כתבתי.

רבי כלפון משה הכהן, שואל ונשאל חלק ד – יורה דעה סימן סט

שאלה צוהו אביו שלא לשרת עם המשתדלים בצרכי צבור והוא נבחר אחר כך על פי הגורל והסכמת הקהל הקדוש להיות אחד מן הממונים, אי הוי כדבר הרשות וישמע לאביו, או כדבר מצוה ואסור שלא להתמנות, כאמר לו אביו לעבור על דברי תורה.

תשובה איתא באבות פרק ב' משנה ב' וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים שזכות אבותם מסייעתם וצדקתם עומדת לעד ואתם מעלה אני עליכם שכר הרבה כאילו עשיתם, וביאר הרמב"ם ז"ל שהוא דבר השם יתברך לעמלים עם הצבור שפעמים שימנעו מעשות מצוה בעת התעסקותם בצרכי צבור ואמר שהשי"ת יעלה עליהם כאלו עשו המצוה ההיא ואף על פי שלא עשאוה, אחר שהתעסקו עם הצבור לשם שמים וע"ש. [ונמצא לפי זה דההתעסקות עם הצבור כחוד גדול כגוף המצוה שהרי אמר כאילו עשיתם.

ואילו היה זה דבר הרשות למה יהיה נחשב לו גם כעושה מצוה ואולי דגם יותר ממצוה שהרי גם ממה שנמנע מהמצוה נחשב לו כאילו עשאה מלבד זכותו בגוף ההתעסקות עם הצבור, ופירוש לשם שמים לא להתכבד ולא ליהנות מהם ולא להשתרר עליהם וכמו שביאר רבינו יונה לשם.

עוד ביאר רבינו יונה לשם שאל תאמר למה לי הצרה הזאת לטרוח בצרכי צבור ואף כי יעשה צדקה עליהם להם לבדם מתן השכר כי ממונם הוא, שאין לך לחשוב דבר זה כי כפליים תטיב לעצמך בעבורך מפני שזכות אבותם מסייעתם ותצליח במעשיהם מאשר תוכל להצליח במעשיך, ומעלה אני עליך שכר כאילו עשית אתה משלך את הכל וכאילו מכיסך נתת את אשר נתנו על ירך והנך מרויח בטרחך במעשיהם מאשר אם תטרח לעצמך כי מעשיהם מרובים ממעשיך וכל אשר אתה עושה, השם מצליח בידך שזכות אבותם מסייעתם. לכן העוסק בצרכי צבור תטיב לעצמו הרבה מאד ובלבד שיכוון לבו לשמים ע"ש.

ואם כן לפי זה למדנו גדול זה הזכות מזכות נתינת צדקה מכיסו ואם כן הוה ליה כאילו אמר לו אביו אל תתן צדקה או אל תוכיח את עמיתך או אל תסייענו לתת צדקה דודאי כולם נגד רצון השם ואסור לשמוע לו, וכמ"ש מרן ז"ל בש"ע יו"ד סי' ר"מ ס"טו אמר לו אביו לעבור על דברי תורה בין מצות עשה בין לא תעשה אפילו מצוה של דבריהם לא ישמע לו. וטעמא דגם מצוות דרבנן אסמכיהו אקרא דלא תסור והוי כדאורייתא, אי נמי דכיון דגם מילי דרבנן כבוד שמים הם, איקרי כאן גם כן כלכם חייבים בכבודי.

והא אין לומר דדוקא אם צוהו להדיא לעבור על איזה מצוה בפרטות אך אם רק מסתעף מצוואתו ביטול איזה מצוה לא, וכן אין לומר דדוקא בלא להעבירו על גוף המצוה אך לא באיזה סעיף מסעיפי המצוה, שהרי כתב מרן ז"ל [שם] בסעיף ט"ז האב שצוה את בנו שלא ידבר עם פלוני ושלא ימחול לו עד זמן קצוב והבן היה רוצה להתפייס מיד לולא צוואת אביו אין לו לחוש לצוואתו ע"ש, והוא קשה דהרי איתיה בתקנתא שיהא בלבו מפויס לו ונמצא אינו עובר על דברי תורה ומקיים מצות אביו, אלא דגם בסעיף מה מסעיפי המצוה לא ישמע לאביו. בנ"ד הוי מיהא סעיף מסעיפי המצוה שמדבר עמו ומראה כי אין לו כלום בלבו.

אלא דקשה לי במאי עסקינן, אי במותר לשנאתו שעבר עבירה אם כן מצות אביו היתה בדבר המותר, ואי באסור לשנאתו איך הותר לו הוא לשנאתו ואיך תלה מרן ז"ל רק במה שהוא רוצה להתפייס לו מיד. ונראה דמיירי במי שציערו ויכול לשנאתו וג"כ יכול להתפייס ולמחול, ואף על פי שהרשות בידו מכל מקום כיון דטפי עדיף להתפייס לו הוי מיהא סעיף מסעיפי המצוה. ומזה גם כן מוכח כדאמרן דאין לחלק בין גוף המצוה לסעיפיה. ומינה נמי לנ"ד דכיון דלולא צוואת אביו היה משתדל בצרכי צבור כי מצוה היא והוא נמנע מצוואת אביו, הו"ל כאלו צוהו לעבור על דברי תורה.

אלא דיש לברר אם גם דעת אותו הבן בלאו הכי כדעת אביו שלא ירצה להשתדל כנו', אי שרי שלא ישתדל כנו. 'וכן נמי אם לא צוהו אביו והוא נמנע ואינו רוצה. והנה לזה צריך בירור וביאור מפני מה הוא נמנע. אם מצד איזה אונס שיש לו או איזה הפסד גדול או טורח או ענוה או שנראה לו שבמקום שבה לתקן הוא מקלקל או אם נראה לו שאינו לא מתקן ולא מקלקל ואין בו תועלת. ועל הכל נראה דכיון דבחרו בו ומינוהו ומה גם דהנמנין שמחים בו ונראה להם כי יש תועלת בהיותו עמהם, הא ודאי שאין לו להיות נמנע מלהימנות דבר מצוה.

וראיתי למור"ם ז"ל בסי' שע"ו ס"ג שכתב ואם אביו מוחה שלא יאמר קדיש על אמו לא ישמע לו וכתב בפתחי תשובה סי' ר"מ סקי"ד דבים של שלמה כתב הטעם דהוי משום שאביו עובר על ואהבת לרעך כמוך ע"ש. ומזה מבואר דגם בסעיף מסעיפי המצוה נמי דינא הכי וכדאמרן. וכן מבואר דגם דלא אמר לו לעבור על גוף המצוה נמי דינא הכי, גם משמע דגם דאביו הוא דקעבר, נמי דינא הכי, ומינה נמי לנ"ד. ועיין להרב ברכי יוסף ז"ל ס"ק ח' שכ' בשם מהרש"ל דהוי משום דהוה ליה כאמרו לו לעבור על מצוה של דבריהם, וע"ש שצידד לדחות דברי מהרש"ל דשמא אמירת קדיש מנהגא בעלמא ואינו בסוג מצוה של דבריהם. ואף כי יסודתו בהררי קדש מדרשי רז"ל, יש לדון שאינו בסוג מצוה של דבריהם. ומדבריהם ז"ל אלה יש ללמוד בפשיטות דלאו דוקא שבע מצוות דרבנן וסעיפיהם אלא כל הכתוב לחיים בדברי הש"ס הוי מצוה דרבנן ולא אתי עלה הרב שלא לחשבה מצוה רק משום דאין יסוד לה במשנה וגמרא רק במדרשים. וגם צידד הרב ז"ל לומר דדמי לאמר לו אביו השקני מים וגו' דהרשות בידו כיון דאביו אנינא דעתיה דלא מסמנא מילתא וגו' ע"ש. ולעניות דעתי דלא דמי דהכא לא אמרו תרווייהו דבר אחד ומה ששייך לזה אינו שייך לזה ואין לחוש לאנינא דעתיה מה שאין לו יסוד. ועוד נראה לי לתת טעם לדברי מהרש"ל דכיון דמחוייב לכבדם בחייהם ומותם, אם כן כאשר לא יאמר קדיש הוה ליה לא כיבד את אמו וזהו כבודה ורצונה והוה ליה כאלו אמר לו אביו לעבור על דברי תורה ממש. אלא דלפי זה גם הוא הדין באמר לו אביו שלא ילבש שחורים

על אמו. אך בזה הרב ים של שלמה כתב דישמע לו וכמ"ש הרב שם ס"ק ט.

גם ראיתי להרב כסא אליהו סי' ר"מ סק"ב שכתב בשם מהריק"ו שורש קס"ז דאין כח באב לעכב ביד בנו שלא לישא אשה שחפץ בה הבן אם היא ראויה לו ע"ש, והוא מפורש במור"ם שם סעיף כ"ה. [ושמענין מינה תרתי דגם בלא אמר לו להדיא לעבור על דברי תורה וגם הוא רק מסעיפי המצוה, מכל מקום לא ישמע לו וכדאמרן (ועיין בשואל ונשאל ח"ג סי' ש"ז, ובחיים שאל ח"א סי' ה').

הרוצים להרחיב יכולים לעיין:

- בסוגיית התלמוד במסכת קידושין לב עמוד א. [יש גמרות]. שם סוגיית התלמוד אינה עוסקת בהתנגשות בין רצון הילד לרצון ההורים, אלא בשאלת קדימות- מה לעושת קודם.
- בתשובת הדברי יציב נושא בן הרוצה לגדל זקן, לעומת בקשת אביו [בדפי הנספח – נספח א], ובתשובת הרב עובדיה יוסף על אב שלא רצה שבנו ישא אישה מסויימת

שאלה למחשבה: לאור השאלות שנידונו בשו"תים השונים- מה עושים כאשר יש סתירה בין רצון ילד ובין רצון רבו? האם זה דומה להתנגשות בין רצון ילד ובין רצון הרב?

סוגיית צער בעלי חיים

מלבי"ם	רש"ד הירש
<p>רובץ תחת משאו' – בבבא מציעא (דף לג) מביא נוסח הברייתא רובץ ולא רבצן, רובץ ולא עומד, תחת משאו ולא מפורק, תחת משאו משאווי שיכול לעמוד בו, ומפרש שרבי יוסי הגלילי הוא שסבירא ליה צער בעלי חיים דרבנן, כי מן הכתוב לא יש הכרח לזה, שרובץ יכול להיות שם וגם בינוני פועל, כמו סופר מושל, וכן מלשון 'תחת משאו' אין הכרע, רק שלמה שסבירא ליה שצער בעלי חיים דרבנן, והציווי הוא רק לעזור לחברו, יחוייב מצד הסברא שאם הוא פושע בדבר בשידע שירבץ ולא יקום אם מצד חלישות כח החמור שהוא רבצן, אם מצד שהעמיס עליו משאו יותר מכפי כוחו, אין אנו מחוייבים לעזור בזה.</p>	<p>יש להעיר עוד, שבחובת הפריקה רואה ההלכה לא רק מצווה כלפי האדם המנוע מעשיית מלאכתו, אלא גם כלפי הבהמה הסובלת: "צער בעלי חיים דאורייתא". לאדם הוא חייב לעזור רק 'עמו', כשזה עצמו טורח בכל כוחו. אולם כדי למנוע צער מן הבהמה הוא חייב להגיש עזרה, אפילו בעל הבהמה יושב בטל, בניגוד לחוק, ומשאיר לו לבדו את כל העבודה; אלא שבמקרה זה הוא זכאי ליטול שכר (בבא מציעא לב ב). ועוד למדו שם: "אוהב לפרוק ושונא לטעון – מצוה בשונא, כדי לכוף יצרו", אף על פי שמצות פריקה, שהיא מצוה כלפי האדם והבהמה, קודמת למצות טעינה (דברים כב ד), שאינה אלא כלפי האדם, הרי ששונא לטעון עדיף מאוהב לפרוק, הואיל וגדול המגבר על יצרו.</p>

שימו לב! פרשני המקרא נוקטים עמדות בנושא האם מצוות צער בעלי חיים היא דאורייתא או דרבנן. עיינו בהקשר זה בדברי התלמוד, במסכת שבת. האם לפי דברי התלמוד המצווה היא דאורייתא או דרבנן?

מסכת שבת, דף קכח עמ' ב

אמר רב יהודה אמר רב בהמה שנפלה לאמת המים מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ואם עלתה עלתה מיתבי בהמה שנפלה לאמת המים עושה לה פרנסה במקומה בשביל שלא תמות פרנסה אין כרים וכסתות לא לא קשיא הא דאפשר בפרנסה הא דאי אפשר בפרנסה אפשר בפרנסה אין ואי לא מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה והא קא מבטל כלי מהיכנו סבר מבטל כלי מהיכנו דרבנן צער בעלי חיים דאורייתא ואתי דאורייתא ודחי דרבנן.

מסכת שבת, דף קנד עמ' ב

חמורו של רבן גמליאל היתה טעונה דבש ולא רצה | והא לנו תנו כו' – ודנש ניטל בשבת ואמאי לא לכה לפורקה כשהדניש החמיץ:

למאי חזי – ואמאי אייתי רבן גמליאל:
 לכתיחא דגמלי – לכתיחא של גמלים דרזויסקוד"א:
 ויתרי החבלים ויפלו שקים – להכי תגן במתניתין בדבר שאינו ניטל, ומשני מטעמו זיקי נבקעים הנוות
 בנפילתן לארץ:
 מטנפי – בדבר הגשק עליהם, וקא מבטל כלי מהיכנו, דשוב אין ראויין לבז ביום לכלוס:
 והא חיבא לעב בעלי חיים – וליתוי דאורייתא ולידהי דרבנן, ביטול כלי מהיכנו:
 קסבר – רבן גמליאל לעב בעלי חיים דרבנן, ופלוגתא היא באלו מציאות (בבא מציאה לב, טז):

לפורקה עד מוצאי שבת למוצאי שבת מתה והאגן תגן
 נוטל בלים הניטלין כשהדביש הדביש למאי חזי לכתיחא
 דגמלי ויתיר חבלים ויפלו שקין מיצטרו זיקי ויביא כרים
 וכסתות ויניח תחתיהן מטנפי וקמבטל כלי מהיכנו
 והאיכא צער בעלי חיים קסבר צער בעלי חיים דרבנן

פסיקת הרמב"ם.

▪ השוו בין הפסיקות השונות של הרמב"ם. מה סבר הרמב"ם בשאלה זו?

הלכות שבת פרק כה הלכה כו	הלכות רצח ושמירת הנפש פרק יג הלכה ח
בהמה שנפלה לבור או לאמת המים אם יכול ליתן לה פרנסה במקומה מפרנסין אותה עד מוצאי שבת ואם לאו מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ואם עלתה עלתה ואף על פי שמבטל כלי מהיכנו שהרי משליכו לבור לתוך המים מפני צער בעלי חיים לא גזרו ואסור להעלותה בידו וכן אין עוקרין בהמה וחייה ועוף בחצר אבל דוחין אותן עד שיכנסו ומדדין עגלים וסוסיחיים תרנגולת שברחה אין מדדין אותה מפני שהיא נשמטת מן היד ונמצאו אגפיה נתלשין אבל דוחין אותה עד שתכנס.	מצא בהמת חבירו רבוצה אע"פ שאין הבעלים עמה מצוה לפרוק מעליה ולטעון עליה שני עזוב תעזוב הקם תקים מכל מקום אם כן למה נאמר עמו שאם היה בעל הבהמה עמה והלך וישב לו ואמר לזה שפגע בו הואיל ועליך מצוה אם רצית לפרוק לברך פרוק הרי זה פטור שני עמו ואם היה בעל הבהמה זקן או חולה חייב לפרוק ולטעון לבדו:

לשאלה זו אפשר לצרף את לשונו המוזרה של הרמב"ם במורה נבוכים בנוגע לצער בעלי חיים [נושא הפרק הוא השגחת האל על הנבראים- מי שמעוניין, יכול לעיין בפרק כולו. יש את הספר בספרייתנו].

מורה נבוכים חלק ג פרק יז

דברם צער בעלי-חיים דאורייתא על סמך דברו על מה הכית את אתנך (במדבר כ"ב, 32) בא להביאנו לידי שלמות, כדי שלא תהיינה מידותינו מידות של אכזריות ולא נכאיב לשווא ללא תועלת, אלא נתכוון לרחם ולהמול – אף על איזושהי חיה המזדמנת במקרה – אלא בשעת הצורך: כי תאָה נפשך לאכל בשר (דברים י"ב, 20), ולא נשחט מתוך אכזריות או לשם משחק.

מקורו של הרמב"ם נמצא גם במדרש הגדול:

מדרש הגדול, לבמדבר כ"ב, 32 (מהד' רבינוביץ, עמ' תז-תח)

על מה הכית את אתונך. אמר לו: באתי לתבוע מידך דינה שלא תאונן, להודיעו ומה אתון זו שאין לה זכות ולא ברית אבות, תבע דינה מידך, אומה זו שאתה מבקש לעקור אותה על אחת כמה וכמה. אמר רבי יוחנן צער בעלי חיים דאורייתא, דכתיב על מה הכית את אתונך

▪ מדוע הרמב"ם מביא את המקור המדרשי, ולא את המקור אשר מופיע בדברי הגמרא שלנו?

!

הרוצים להרחיב יכולים לעיין במאמרים הנמצאים בקלסר המאמרים:

▪ הרב מרדכי פרדימן- צער בעלי חיים. [דיון מעניין בכמה סוגיות נוספות, ובגדרים של מצווה זו]